

PIOTR T. NOWAKOWSKI

DZIEDZICTWO KULTURALNE I JEGO OCHRONA W KONTEKŚCIE INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ

W artykule podjęto temat dziedzictwa kulturalnego i jego ochrony w kontekście infrastruktury krytycznej, przy czym leitmotivem opracowania są uwagi zawarte w ONZ-owskiej *Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*. Warto zacząć od wyjaśnienia, czym jest dziedzictwo kulturalne. Jan Pruszyński w swoim *Dziedzictwie kultury Polski* określa je jako „zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”¹.

W rozumieniu *Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, uchwalonej przez ONZ-owską Organizację ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) 16 listopada 1972 r., a ratyfikowanej przez Polskę — jako jedno z pierwszych państw — 6 maja 1976 r., za dziedzictwo kulturalne uznaje się: a) zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki; b) zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę,

---

Dr hab. PIOTR T. NOWAKOWSKI, prof. UR — Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego; adres do korespondencji — e-mail: nowakowski@maternus.pl

¹ Jan PRUSZYŃSKI, *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*, t. 1 (Kraków: „Zakamycze”, 2001), 50.

jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki; c) miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego². Pominiemy tutaj kwestię dziedzictwa naturalnego, stanowiącego nieodłączny składnik wspomnianej Konwencji, niemieszczącego się jednak tematycznie w ramach niniejszego artykułu.

Międzyrządowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO (znany powszechnie jako Komitet Światowego Dziedzictwa) na podstawie wykazów przedstawionych przez państwa-strony Konwencji ustala, aktualizuje i rozpowszechnia listę dziedzictwa światowego, która stanowi wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i dziedzictwa naturalnego, uznanych za mające wyjątkową wartość powszechną. „Wpisanie dobra na listę dziedzictwa światowego może nastąpić tylko za zgodą zainteresowanego państwa” — czytamy w dokumencie³. Lista światowego dziedzictwa UNESCO obejmuje w obecnie 1092 obiekty w 167 państwach-stronach Konwencji, w tym 845 obiektów dziedzictwa kulturowego, 209 obiektów dziedzictwa naturalnego i 38 obiektów mieszanych. W przypadku Polski jest to 15 obiektów, w tym 14 obiektów dziedzictwa kulturowego i jeden obiekt dziedzictwa naturalnego. Tym ostatnim jest Puszcza Białowieska⁴.

DZIEDZICTWO ZAGROŻONE

W zależności od zaistniałych okoliczności Komitet Światowego Dziedzictwa ustala, aktualizuje i rozpowszechnia listę (katalog) obiektów dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie (zagrożonych), dla których ocalenia niezbędne jest podjęcie stanowczych działań i co do których zgłoszono prośbę o pomoc zgodnie z Konwencją. Na liście tej mogą się znajdować tylko obiekty „zagrożone poważnym i ściśle określonym niebezpieczeństwem”, a takimi są w szczególności: groźba unicestwienia wskutek przyspieszonego rozpadu, projekt wielkich robót, szybki rozwój miast i turystyki, zniszczenie wywołane zmianą wykorzystania lub własności gruntu, głęboka zmiana z nieznanymi

² *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz.U. 1976, nr 32, poz. 190), art. 1.

³ Tamże, art. 11, ust. 2 i 3.

⁴ UNESCO, „World heritage list”, dostęp 19 września 2018, <http://whc.unesco.org/en/list/>.

przyczyn, opuszczenie z jakiegokolwiek powodu, wybuch bądź groźba wybuchu konfliktu zbrojnego, kataklizm i klęska żywiołowa, wielki pożar, trzęsienie ziemi, obsuwanie się terenu, wybuch wulkanu, zmiana poziomu wód, powódź, przyływ morza⁵. „W każdej chwili, w razie nagłej potrzeby, Komitet może dokonać nowego wpisu na listę dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie i podać to bezzwłocznie do publicznej wiadomości” — czytamy⁶.

Obecnie na liście dziedzictwa światowego znajdują się 54 zagrożone obiekty w 32 państwach-stronach Konwencji, w tym 38 obiektów dziedzictwa kulturalnego i 16 obiektów dziedzictwa naturalnego⁷. Spośród owych 38 zagrożonych dóbr dziedzictwa kulturowego 6 mieści się w Syrii (starożytne miasto Damaszek, dawne miasta Bosra i Aleppo, ruiny Palmiry, dawny zamek Krak des Chevaliers i twierdza Kalat Salah ad-Din, Wymarłe Miasta w północno-zachodniej części kraju); 5 — w Libii (stanowiska archeologiczne w Cyrenie, Leptis Magna i Sabracie, stanowiska sztuki naskalnej w Tadrart Akakus, stare miasto w Ghadamis); po 3 — w Iraku (ruiny miasta Hatra, starożytne miasto Aszur, ruiny starożytnego miasta Sāmarrā), Jemenie (stare miasto warowne Szibam, stare miasto w Sanie, stare miasto w Zabidzie), Mali (stare miasto w Dzenne, miasto Timbuktu, grobowiec Askii w Gao), Palestynie (Bazylika Narodzenia Pańskiego w Betlejem i droga pielgrzymkowa, wioska Battir, stare miasto w Hebronie); 2 — w Afganistanie (minaret i archeologiczne pozostałości miasta Dżam, krajobraz kulturowy i zabytki archeologiczne w dolinie Bamian); po 1 — w Austrii (historyczne centrum Wiednia), Boliwii (miasto Potosí), Chile (fabryki saletry w Humberstone i Santa Laura), Egipcie (ruiny starożytnego miasta Abu Mena), Izraelu (stare miasto Jerozolimy i jego mury), Mikronezji (ruiny miasta Nan Madol), Panamie (fortyfikacje karaibskiego wybrzeża Portobelo — San Lorenzo), Peru (strefa archeologiczna Chan Chan), Serbii (średniowieczne zabytki Kosowa), Ugandzie (grobowce królów Bugandy w Kasubi), Uzbekistanie (historyczne centrum Shahrissabzu), Wenezueli (Coro i jego port) i Wielkiej Brytanii (Liverpool Maritime Mercantile City)⁸. Aż połowa zagrożonych obiektów, tj. 19, znajduje się w Azji, 10 — w Afryce, 4 — w Ameryce Południowej, 3 — w Europie, po 1 — w Ameryce Środkowej i w Oceanii⁹.

Polskich dóbr kultury szczęśliwie nie znajdziemy na liście dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie.

⁵ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, art. 11, ust. 4.

⁶ Tamże.

⁷ UNESCO, „World heritage list”.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

DOBRA KULTURY A INFRASTRUKTURA KRYTYCZNA

Faroek Lazrak i współpracownicy zauważają, że „dziedzictwo kulturalne, nie tyle jako trwałe majątek zakorzeniony mocno w historii danego miejsca, lecz jako ewidentne mienie społeczne, łączące przeszłość z nieokreśloną przyszłością, stanowi duszę — i z tego powodu element infrastruktury krytycznej — współczesnych miast”¹⁰. Podobnie Dirk H.R. Spennemanni i Kristy Graham wskazują, że osoby odpowiedzialne za zarządzanie kryzysowe zwykle szeregują ochronę obiektów dziedzictwa kulturalnego na bardzo niskich pozycjach na swej liście priorytetów, tymczasem — jak podkreślają — ochronę kluczowych dóbr dziedzictwa kulturalnego należy traktować w kategoriach infrastruktury krytycznej¹¹. Czymże jest owa infrastruktura krytyczna? Otóż w świetle ustawy z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym należy przez nią rozumieć „systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców”¹². Ów akt prawny, ale i Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej¹³ zdają się definiować infrastrukturę krytyczną bardzo wąsko, nie uwzględniając w jej kontekście dziedzictwa kulturalnego. Inaczej jest w przypadku Narodowego Planu Ochrony Infrastruktury (ang. *National Infrastructure Protection Plan*, NIPP), opracowanego w 2009 r. w USA przez tamtejszy Departament Bezpieczeństwa Krajowego (ang. *Department of Homeland Security*, DHS), w którego pierwszej wersji uznano zabytki i symbole narodowe (ang. *national monuments and icons*) za istotny element państwowej infrastruktury kry-

¹⁰ Faroek LAZRAC, Peter NIJKAMP, Piet RIETVELD i Jan ROUWENDAL, *Cultural heritage and creative cities: an economic evaluation perspective* (Amsterdam: VU University Amsterdam, Faculty of Economics, Business Administration and Econometrics, 2009), 2.

¹¹ Dirk H R. SPENNEMANN i Kristy GRAHAM, „The importance of heritage preservation in natural disaster situations”, *International Journal of Risk Assessment and Management* 7 (2007), nr 6/7: 993-1001.

¹² Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. 2007, nr 89, poz. 590), art. 3.

¹³ Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej — tekst jednolity. Uchwała nr 121/2018 Rady Ministrów z dnia 7 września 2018 r. zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej. W dokumencie tym jedynie raz wspomina się o tzw. dziedzictwie narodowym, które autorzy ujęli jako element odrębny w stosunku do infrastruktury krytycznej; zob. tamże, pkt. 4.4.5.

tycznej¹⁴. Chodziło o zagwarantowanie, by symbole narodowe pozostały zabezpieczone i nienaruszone dla przyszłych pokoleń dzięki „środkom ochronnym odwodzącym wrogie siły od uderzenia w narodową duszę poprzez uszkodzenie lub zniszczenie tych ważnych symboli”¹⁵. W zaktualizowanej w 2013 r. wersji NIPP zabytki i symbole narodowe włączono, jako podsekcję, do sektora infrastruktury krytycznej, jakim są obiekty rządowe (ang. *government facilities*) pozostające w gestii Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹⁶. Ranga dziedzictwa narodowego jako elementu infrastruktury krytycznej została wprawdzie obniżona, nie można tu jednak mówić o jego usunięciu, co błędnie sugeruje między innymi anglojęzyczna strona Wikipedii¹⁷.

By uzmysłowić sobie, jakie następstwa przynosi uderzenie w zabytki i symbole narodowe, przypomnijmy w tym miejscu kolosalne straty polskiej kultury wywołane rabunkiem dzieł sztuki dokonany przez nazistowskie Niemcy i Rosję sowiecką podczas drugiej wojny światowej, co po raz pierwszy wyartykułował opublikowany w 1945 r. przez Rząd RP na uchodźstwie raport pt. *The Nazi kultur in Poland*, odnoszący się do grabieży dóbr kultury na terytorium okupowanym przez III Rzeszę¹⁸. Jak wskazuje raport Najwyższej Izby Kontroli z 2017 r., zatytułowany *Odzyskiwanie utraconych dzieł sztuki*, „[p]owojenne szacunki utraconych przez Polskę dzieł sztuki, które zostały wywiezione przez okupanta niemieckiego (obejmujące tylko zbiory udokumentowane), zawarte w *Sprawozdaniu w przedmiocie strat i szkód wojennych Polski w latach 1939-1945* Biura Odszkodowań Wojennych przy Prezydium Rady Ministrów, wskazują na ubytek ok. 2,8 tys. obrazów znanych europejskich szkół malarskich, 11 tys. obrazów autorstwa malarzy polskich, 1,4 tys. wartościowych rzeźb, 15 mln książek z różnych okresów, 75 tys. rękopisów, 22 tys. starodruków, 25 tys. zabytkowych map, 300 tys.

¹⁴ *National infrastructure protection plan 2009: partnering to enhance protection and resiliency* ([Washington, D.C.]: U.S. Department of Homeland Security, 2009), 3.

¹⁵ U.S. Department of the Interior, *National monuments and icons sector-specific plan: an annex to the National Infrastructure Protection Plan* ([Washington, D.C.]: U.S. Department of Homeland Security, 2010), I.

¹⁶ *National infrastructure protection plan 2013: partnering for critical infrastructure security and resiliency* ([Washington, D.C.]: U.S. Department of Homeland Security, 2013), 44.

¹⁷ „Critical infrastructure”, Wikipedia, dostęp 19 września 2018, https://en.wikipedia.org/wiki/Critical_infrastructure.

¹⁸ Polish Ministry of Information, *The Nazi kultur in Poland* (London: Written in Warsaw under the German Occupation and published for the Polish Ministry of Information by His Majesty's Stationery Office, 1945); zob. więcej: Karol ESTREICHER, jr., *Straty kultury polskiej pod okupacją niemiecką 1939-1944 wraz z oryginalnymi dokumentami grabieży = Cultural losses of Poland during the German occupation 1939-1944 with original documents of the looting* (Kraków: Pałac Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, 2003).

grafik, 50 tys. rękopisów muzealnych, zbiorów 26 tys. bibliotek szkolnych, 4,5 tys. bibliotek oświatowych i 1 tys. bibliotek naukowych (łącznie straty bibliotek wyniosły ok. 22 mln woluminów) oraz wiele innych nieudokumentowanych eksponatów i przedmiotów wartościowych (m.in. 5 tys. dzwonów kościelnych). Zniszczono 25 muzeów, 35 teatrów, 665 kin, 323 domów ludowych¹⁹. Autorzy raportu tłumaczą, że niemożliwe jest precyzyjne wyliczenie strat z powodu nieodwracalnego zniszczenia zbiorów. Straty samych zasobów bibliotecznych wyniosły blisko 66 proc.²⁰ „Razem z tymi rzeczami została zabrana nam tożsamość narodowa” — ocenił historyk Mariusz Klarecki, odnosząc się do grabieży warszawskich dzieł sztuki w trakcie wojny²¹.

Żeby przywołać przykład z ostatnich lat: świat Zachodu okazał się bezradny wobec ataków Państwa Islamskiego na dobra kultury w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie, co wpisuje się w strategię tej organizacji, zmierzającą do destabilizacji regionu poprzez uderzenie w kluczową infrastrukturę okupowanych terytoriów. Proceder taki został określony przez Irinę Bokową, dyrektor generalną UNESCO (2009-2017), jako tzw. czystka kulturowa (ang. *cultural cleansing*)²². Z tego powodu, w odniesieniu do ISIS, Alessandro Niglia i Letizia Torretta stwierdzają, że dziedzictwo kulturalne winno być prawnie chronione przed terroryzmem jako infrastruktura krytyczna²³. W zasadzie przyzwyczailiśmy się już do dokonywanych przez ISIS na Bliskim Wschodzie i w krajach Zachodu zamachów na takie sektory krytyczne, jak transport, energetyka, turystyka, handel czy system opieki zdrowotnej, tymczasem, co równie istotne, działania ugrupowań terrorystycznych zmierzają też do podważenia wartości, kultury i tradycji, na których wyrosły współczesne społeczeństwa²⁴. Rada Bezpieczeństwa ONZ odniosła się do tego problemu w rezolucji 2199, przyjętej jednomyślnie w 2015 r., w któ-

¹⁹ *Odzyskiwanie utraconych dzieł sztuki. Informacja o wynikach kontroli*, KNO.410.006.00. 2016, nr ewid. 203/2016/P/16/024/KNO (Warszawa: Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Najwyższa Izba Kontroli, 2017), 6.

²⁰ Tamże.

²¹ Mariusz KLARECKI, *Grabież polskich dzieł sztuki z Warszawy w czasie II wojny światowej* (rozm. Magdalena OGÓREK), audycja Polskiego Radia 24 z dnia 11 lutego 2017 r.

²² „UNESCO deploras ‘cultural cleansing’ of Iraq as armed extremists ransack Mosul libraries, UN News, dostęp 3 lutego 2015, <https://news.un.org/en/story/2015/02/490042-unesco-deploras-cultural-cleansing-iraq-armed-extremists-ransack-mosul>.

²³ Alessandro NIGLIA i Letizia TORRETTA, „Preventing terroristic attacks against cultural heritage as part of a critical infrastructure protection strategy”, w: Alessandro NIGLIA, Amer AL SA-BAILEH, Amani HAMMAD (red.), *Countering terrorism, preventing radicalization, and protecting cultural heritage. The role of human factors and technology* (Amsterdam, Berlin, Washington: IOS Press, 2017), 1.

²⁴ Tamże, 2.

rej potępiono celowe niszczenie dóbr kultury w Iraku i Syrii, dokonywane szczególnie przez Państwo Islamskie i Dżabhat an-Nusra. Dokument w wyraźny sposób włącza ochronę kultury w szersze wysiłki humanitarne i na rzecz bezpieczeństwa²⁵. Ataki na dziedzictwo kulturalne niosą z sobą jeszcze inne następstwa. Otóż do strategicznych celów grup terrorystycznych należy podważanie krytycznych sektorów przedsiębiorczości, by doprowadzić do kaskadowych szkód finansowych i zachwiać stabilnością ekonomiczną danego terytorium. Tak było w przypadku zamachu Państwa Islamskiego na Muzeum Bardo w Tunisie 18 marca 2015 r., mającego na celu uderzenie w istotny sektor gospodarki, wywołując efekt domina, który wpłynąłby na całą infrastrukturę krytyczną kraju. W przypadku Tunezji turystyka stanowiła wówczas 8 proc. PKB, zapewniając tysiące miejsc pracy i będąc kluczowym źródłem obcej waluty. W czerwcu 2016 r. dramatyczny spadek w tym sektorze (-35 proc.) pchnął dinara do historycznie niskiego poziomu w stosunku do euro i dolara²⁶. Poprzez „czystkę kulturową” organizacje terrorystyczne usiłowały ponadto złamać wspólnotowe poczucie przynależności, stanowiące źródło oporu i wytrwałości. Tę właśnie taktykę zastosowało ISIS, niszcząc dziedzictwo przedislamskie w świecie muzułmańskim, tym samym podważając prawowitość społeczeństw i spójność społeczną, jak również obracając wniwecz długą historię wspólnych doświadczeń łączących Wschód z Zachodem²⁷.

KWESTIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTURALNEGO

Wobec tego, co powiedziano wyżej, konieczna jest realizacja działań chroniących miejsca stanowiące historyczne i kulturowe dziedzictwo społeczeństw. Mimo wysiłków, jakie podejmują poszczególne rządy, powiązane z sobą zagrożenia XXI wieku wymagają wielowarstwowej strategii, obejmującej ścisłą współpracę między państwami, instytucjami, organizacjami międzynarodowymi i sektorem prywatnym. W tym względzie wiele do powiedzenia ma wspomniana *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego* z 1972 r. W artykule 4 nakłada ona na każde państwo będące jej stroną „obowiązek zapewnienia identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, 3–4.

²⁷ Tamże, 4.

kulturalnego [...] znajdującego się na jego terytorium”. Ów obowiązek będzie ono realizowało „zarówno własnymi siłami, wykorzystując maksymalnie swoje środki, jak również w razie konieczności, przy pomocy i współpracy międzynarodowej, z których może korzystać w szczególności w dziedzinach finansowej, artystycznej, naukowej i technicznej”²⁸.

Ażeby możliwie najpełniej zabezpieczyć dobra kultury znajdujące się na własnym terytorium, jak też zapewnić najaktywniejszą ich rewaloryzację, państwa-strony Konwencji — jak wskazuje artykuł 5 — winny w miarę możliwości i stosownie do warunków: a) prowadzić politykę zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączyć ochronę tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; b) ustanowić na swym terytorium — jeżeli nie są jeszcze ustanowione — jedną lub kilka służb ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego, posiadających odpowiedni personel i dysponujących środkami pozwalającymi na wykonywanie powierzonych im zadań; c) rozwijać studia i badania naukowe i techniczne oraz doskonalić metody interwencyjne, które pozwolą państwu sprostać niebezpieczeństwom zagrażającym jego dziedzictwu kulturalnemu; d) podejmować odpowiednie środki prawne, naukowe, techniczne, administracyjne i finansowe w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania bądź odtwarzania tegoż dziedzictwa; wreszcie e) popierać powstawanie lub rozwój ośrodków kształcenia w dziedzinie ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego, jak też zachęcać do podejmowania badań naukowych w tej dziedzinie²⁹.

Podkreśliwszy pełne poszanowanie suwerenności państw, na których terytorium znajduje się dziedzictwo kulturalne, i nie naruszając praw rzeczowych do tego dziedzictwa, sygnatariusze Konwencji uznają je za dziedzictwo powszechne, do którego ochrony zobligowana jest cała społeczność międzynarodowa. W związku z tym państwa-strony winny udzielać pomocy przy identyfikacji, ochronie, konserwacji i rewaloryzacji dóbr kultury, o ile ubiega się o to państwo, na którego terytorium owe dobra się znajdują. Konwencja nakłada na państwa-strony zobowiązanie, by nie podejmowały działań mogących wyrządzić bezpośrednio lub pośrednio szkodę dziedzictwu kulturalnemu znajdującemu się na terytorium innych państw-stron³⁰.

²⁸ *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, art. 4.

²⁹ Tamże, art. 5.

³⁰ Tamże, art. 6.

W Polsce kwestię ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa stosowna ustawa z 23 lipca 2003 r.³¹, z kolei ochronę materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego regulują przepisy ustawy z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach³². W tym świetle rodzime zabytki i symbole narodowe wydają się zabezpieczone tak w wymiarze prawa krajowego, jak i umów międzynarodowych. Niemniej jednak, mając na uwadze wnioski płynące z historii — tej starszej i tej najnowszej — warto zastanowić się nad podjęciem dyskusji o podniesieniu statusu dziedzictwa kulturalnego w naszym kraju do rangi składnika infrastruktury krytycznej, co — poprzez zakotwiczenie w odpowiednich aktach prawnych — pozwoliłoby zwiększyć bezpieczeństwo dóbr kultury nie tylko na wypadek kradzieży³³, przejawów wandalizmu³⁴, katastrof³⁵ czy klęsk żywiołowych³⁶, ale także potencjalnych konfliktów zbrojnych³⁷.

BIBLIOGRAFIA

- BIAŁEK, Władysław. „Polski Komitet Doradczy do Spraw Ochrony Dóbr Kultury”. *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2000), nr 3: 25-26.
- „Critical infrastructure”, Wikipedia. Dostęp 19 września 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Critical_infrastructure.
- CZAJKA, Anna. „Koło ratunkowe, reagowanie w przypadku katastrofy”. *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2015), nr 3-4: 96-97.
- ESTREICHER, Karol, jr. *Straty kultury polskiej pod okupacją niemiecką 1939-1944 wraz z oryginalnymi dokumentami grabieży = Cultural losses of Poland during the German occupation 1939-1944 with original documents of the looting*. Kraków: Pałac Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, 2003.
- KLARECKI, Mariusz. *Grabież polskich dzieł sztuki z Warszawy w czasie II wojny światowej* (rozm. Magdalena OGÓREK), audycja Polskiego Radia 24 z dnia 11 lutego 2017 r.
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz.U. 1976, nr 32, poz. 190).

³¹ Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568.

³² Dz.U. 1983, nr 38, poz. 173.

³³ Piotr OGRODZKI, „Kradzieże dóbr kultury w Polsce. Duży czy mały problem?”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* (1997), nr 1: 3.

³⁴ TENŻE, „Wandale w kościołach”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2009), nr 4: 3-6.

³⁵ Anna CZAJKA, „Koło ratunkowe, reagowanie w przypadku katastrofy”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2015), nr 3-4: 96-97.

³⁶ Janusz MRÓZ, „Powódź w pół.-zach. Polsce — straty w obiektach zabytkowych”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* (1997), nr 4: 4-5.

³⁷ Władysław BIAŁEK, „Polski Komitet Doradczy do Spraw Ochrony Dóbr Kultury”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2000), nr 3: 25-26; Piotr OGRODZKI, „Pożar kościoła w Czarnowasach. Kolejny zabytek znika z polskiego krajobrazu”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2005), nr 4: 18-19.

- LAZRAC, Farook, Peter NIJKAMP, Piet RIETVELD i Jan ROUWENDAL. *Cultural heritage and creative cities: an economic evaluation perspective*. Amsterdam: VU University Amsterdam, Faculty of Economics, Business Administration and Econometrics, 2009.
- MRÓZ, Janusz. „Powódź w płd.-zach. Polsce — straty w obiektach zabytkowych”. *Cenne, Bezcenne, Utracone* (1997), nr 4: 4-5.
- Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej — tekst jednolity. Uchwała nr 121/2018 Rady Ministrów z dnia 7 września 2018 r. zmieniającej uchwałę w sprawie przyjęcia Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej.
- National infrastructure protection plan 2009: partnering to enhance protection and resiliency*. [Washington, D.C.]: U.S. Department of Homeland Security, 2009.
- National infrastructure protection plan 2013: partnering for critical infrastructure security and resilience*. [Washington, D.C.]: U.S. Department of Homeland Security, 2013.
- NIGLIA, Alessandro, i Letizia TORRETTA. *Preventing terroristic attacks against cultural heritage as part of a critical infrastructure protection strategy*, w: Alessandro NIGLIA, Amer AL SABAILEH i Amani HAMMAD (red.). *Countering terrorism, preventing radicalization, and protecting cultural heritage. The role of human factors and technology*, 1–16. Amsterdam, Berlin, Washington: IOS Press, 2017.
- Odzyskiwanie utraconych dzieł sztuki. Informacja o wynikach kontroli*, KNO.410.006.00.2016, nr ewid. 203/2016/P/16/024/KNO. Warszawa: Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Najwyższa Izba Kontroli, 2017.
- OGRODZKI, Piotr. „Kradzieże dóbr kultury w Polsce. Duży czy mały problem?”. *Cenne, Bezcenne, Utracone* (1997), nr 1: 3.
- OGRODZKI, Piotr. „Pożar kościoła w Czarnowasach. Kolejny zabytek znika z polskiego krajobrazu”. *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2005), nr 4: 18-19.
- OGRODZKI, Piotr. „Wandale w kościołach”. *Cenne, Bezcenne, Utracone* (2009), nr 4: 3-6.
- Polish Ministry of Information. *The Nazi kultur in Poland*, London: Written in Warsaw under the German Occupation and published for the Polish Ministry of Information by His Majesty's Stationery Office, 1945.
- PRUSZYŃSKI, Jan. *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*. T. 1. Kraków: „Zakamycze”, 2001.
- SPENNEMANN, Dirk H R., i Kristy GRAHAM. „The importance of heritage preservation in natural disaster situations”. *International Journal of Risk Assessment and Management* 7 (2007), nr 6/7: 993-1001.
- „UNESCO deploras ‘cultural cleansing’ of Iraq as armed extremists ransack Mosul libraries”. UN News. Dostęp 3 lutego 2015. <https://news.un.org/en/story/2015/02/490042-unesco-deploras-cultural-cleansing-iraq-armed-extremists-ransack-mosul>.
- UNESCO. „World heritage list”. Dostęp 19 września 2018. <http://whc.unesco.org/en/list/>.
- U.S. Department of the Interior. *National monuments and icons sector-specific plan: an annex to the National Infrastructure Protection Plan*. [Washington, D.C.]: U.S. Department of Homeland Security, 2010.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 1983, nr 38, poz. 173).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568).
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. 2007, nr 89, poz. 590).

DZIEDZICTWO KULTURALNE I JEGO OCHRONA
W KONTEKŚCIE INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ

Streszczenie

W artykule podjęto temat dziedzictwa kulturalnego i jego ochrony. W pierwszym rzędzie zdefiniowano pojęcie dziedzictwa kulturalnego. Następnie odniesiono się do problemu dóbr kultury zagrożonych zniszczeniem, ujmując dziedzictwo kulturalne w kontekście infrastruktury krytycznej. Na koniec omówiono kwestię ochrony dziedzictwa kulturalnego. Leitmotivem artykułu są uwagi zawarte w ONZ-owskiej *Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturalne; dobra kultury zagrożone zniszczeniem; infrastruktura krytyczna; ochrona dziedzictwa kulturalnego; Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

CULTURAL HERITAGE AND ITS PROTECTION
IN THE CONTEXT OF CRITICAL INFRASTRUCTURE

Summary

The subject matter of the paper is cultural heritage and its protection. At the beginning, the author defines the notion of cultural heritage. Afterwards, the problem of cultural goods at risk of damage is taken up, and cultural heritage is set in the context of critical infrastructure. Finally, the issue of protection of cultural heritage is discussed. The leitmotiv of the paper are remarks included in the United Nations *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*.

Key words: cultural heritage; cultural goods at risk of damage; critical infrastructure; protection of cultural heritage; Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage.